

SHENDETESISE

Miratohet

Beqir Kallaku
Behar

Ministri i Shendetesise
Kryetari i Komisionit te Mbrojtjes nga rrezatimet

AGJENSIA NDERKOMBETARE E ENERGJISE ATOMIKE

**KODI I DREJTIMIT
PER SIGURINE DHE SIGURIMIN
E BURIMEVE RADIOAKTIVE**

Nr 1378 Sluz 14/04/2004

Kallaku

PARATHENIE

Kodi i Drejtimit per Sigurine dhe Sigurimin e Burimeve Radioaktive u miratua nga Bordi Qeverises i Agjensise Nderkombetare te Energjise Atomike (ANEA) me 8 shtator 2003. Ai zevendeson versionin e publikuar (me simbolin IAEA/CODEOC/2001) nga ANEA ne mars 2001. Ai pasqyron rezultatet me te rendesishme te dala nga *Konferenca Nderkombetare per Sigurimin e Burimeve Radioaktive* mbajtur ne Vjene ne mars 2003 (Konferenca e Hofburgut).

Mbledhja vjetore e G-8, e mbajtur ne Evian, France, ne qershor 2003, leshoi nje deklarate per „mosperhapjen e armeve te shkaterimit ne mase - duke siguruar burimet radioaktive“, ne te cilen ajo inkurajonte te gjithe vendet per te forcuar kontrollet per burimet radioaktive dhe permbushjen e Kodit te Drejtimit¹.

Kodi i Drejtimit shenon kulmin e zhvillimeve dhe perpjekjeve te bera ne vitet e fundit, te cilat jane pershkruar me poshte.

Konferenca Nderkombetare per Sigurine e Burimeve Radioaktive dhe Sigurimin e Materialeve Radioaktive, mbajtur ne Dizhon, France, ne shtator 1998 evidentoi problemet, nen driten e te cilave Bordi Qeverises i ANEA i kerkoj Sekretariatit te ANEA te pregatiste nje plan veprimi.

Plani i veprimit, i miratuar nga Bordi Qeverises ne shtator 1999 beri thirrje per zhvillimin e nje Kodi Drejtues per Sigurine dhe Sigurimin e Burimeve Radioaktive. Ne shtator 2000 Bordi Qeverises u njoftua per Kodin dhe Konferenca e Pergjithshme ftoi vendet anetare te ANEA te marrin njoftim mbi te dhe te shqyrtojne masat e nevojshme per zbatimin e tij ne shkalle te gjere .

Mbeshtetja nderkombetare u shpreh shume shpejt ne Konferencen Nderkombetare te Autoriteteve Regullatore Kombetare me Kompetence per Sigurine e Burimeve te Rrezatimeve dhe Sigurimin e Materialeve Radiaktive, mbajtur ne Buenos Aires ne Dhjetor 2000. Ne Konferencen e Buenos Airesit i u be thirrje vendeve anetare qe te sigurojne zbatimin ne praktike te Kodit².

Ne 2001, Sekretariati duke mbajtur parasysh, ndermjet te tjerash, rezultatet kryesore te Konferences se Buenos Airesit dhe “Pozicionin e Perbashket”, nxorri nje Plan Veprimi te Rishikuar per Sigurine dhe Sigurimin e Burimeve te Rrezatimeve (Plani Veprimi i

¹ Mbledhja e G-8 nxorri gjithashtu nje plan veprimi, ne te cilin ajo shprehte mbeshtetjen e saj politike per Kodin.

² Mbeshtetje e metejshme per Kodin u shpreh ne prill 2001 nga Seminari i Pare Afrikan per Krijimin e Kuadrit Ligjor te Mbrojtjes nga Rrezatimet, Sigurine e Burimeve te Rrezatimeve dhe Trajtimin e Sigurte te Mbetjeve Radioaktive. Seminari i mbajtur ne Adis Abeba adoptoi nje “Pozicion te Perbashket” ne te cilin i behej thirrje ANEA te “krijonte nje forum per vendet afrikane per te shqyrtuar Kodin e Drejtimit per Sigurine dhe Sigurimin e Materialeve Radioaktive dhe per ti dhene atij force ligjore, ne menyre qe perdorimi paqesor dhe i sigurte i teknologjise berthamore te mos kompromentohej”.

Rishikuar, miratuar nga Bordi Qeverises me 10 shtator 2001). Plani i Veprimit i Rishikuar i bente thirje Sekretariatit per te konsultuar shtetet anetare lidhur me pervojen e tij ne zbatimin e Kodit. Keshtu efektiviteti i Kodit u shqyrtua ne nje mbledhje te eksperteve ligjor dhe teknik ne gusht 2002. Ne kete mbledhje dispozitat e Kodit qe lidheshin me sigurimin e burimeve u perforcuan ne driten e ngjarjeve te 11 shtatorit 2001 si dhe u arrit konsensusi per nje numer ceshtjesh te pazgjidhura me pare. U evidentua gjithashtu nevoja ekryerjes se studime te metejshme, sidomos lidhur me fushepamjen e Kodit. Nje projekt i Kodit te rishikuar u pergatit per Bordin Qeverises dhe Konferencen e Pergjithshme ne nje dokument te ANEA botuar ne gusht 2002.

Ne mbledhjen e dyte te eksperteve ligjor dhe teknik, mbajtur ne mars 2003, u ben ndryshime ne disa perkufizime ne Kod si dhe u shtua inkurajimi gjuhesor per te harmonizuar formatet e regjistrit kombetar te burimeve radioaktive. Progres u be gjithashtu ne drejtim te percaktimit te fushepamjes se Kodit lidhur me futjen e dispozitave qe permiresonin kontrollin e importit-eksportit. Ndonese nuk u arrit konsensus perfundimtar, ekspertet rane dakort qe teksti final duhet te qarkullohet tek te gjitha shtetet anetare per koment.

Teksti i Kodit u pergatit per Konferencen e Hofburgut, pas komenteve te bera nga shtetet anetare gjate procesit te qarkullimit te materialit. Ne Rezultatet e Konferences te bera nga Presidenti i saj, u perfshi rekomandimi qe vendet te bejne perpjekje te perbashketa per te ndjekur parimet qe permbahen ne Kod, te cilat per momentin ishin rishikuar.

Perfundimisht ne mbledhjen e trete te eksperteve ligjor dhe teknik, mbajtur ne korrik 2003, u arrit konsensusi per fushepamjen e Kodit te rishikuar dhe per tekstin e e Kodit te rishikuar.

Me 19 Shtator 2003, ne vijim te miratimit te Kodit te rishikuar nga Bordi Qeverises, Konferenca e Pergjithshme duke mirepritur vendimin e Bordit, kerkoi qe cdo vend t'i shkruante Drejtorit te Pergjithshem duke deklaruar:

- qe ato mbeshtesin plotesisht dhe perkrahin perpjekjet e ANEA per rritjen e sigurise dhe te sigurimit te burimeve radioaktive.
- qe ato jane duke punuar ne drejtim te ndjekjes se udhezimeve qe permbahen ne Kodin e rishikuar.

Per me teper, ajo i kerkoi Drejtorit te Pergjithshem, me cilesine e zoteruesit te burimeve te perdorshme, te hartoje, te mbaje dhe te publikoje nje liste te vendeve qe angazhohen politikisht me shkrim ndaj tij sikurse kerkohet nga Konferenca e Pergjithshme.

Ndonese shumica dermuese e burimeve radioaktive qe perdoren ne bote trajtohen ne menyre te sigurte dhe i sjellin perfitime mbare njerezimit, nuk kane munguar edge aksidentet me burime radioaktive, disa me pasoja serioze, bile fatale, dhe ne vitet 90 pati nje shqetesim ne rritje per burimet radioaktive qe per nje aresye apo nje tjetër nuk ishin nen kontroll nga Autoriteti Regullator ose per te cilit ky kontroll kishte humbur. Sekretariati i ANEA shpreson qe zbatimi i ketij Kodi te Drejtimit do te ndihmoje autoritetet kombetare te krijojne besimin qe burimet radioaktive perdoren brenda nje kuadri te pershtatshem te sigurise dhe sigurimit te rrezatimeve.

SHTETET ANETARE TE ANEA

Duke mbajtur parasysh qe burimet radioaktive perdoren ne gjithe boten me nje llojshmeri te gjere per qellime perfituese, si p.sh. ne industri, mjeksi, kerkime, bujqesi dhe arsim,

Duke qene te ndergjegjshem qe perdorimi i ketyre burimeve radioaktive permban nje risk persa i perket ekspozimit potencial te rrezatimit,

Duke njohur nevojat per te mbrojtur individed, shoqerine dhe mjedisin nga efektet e demshme te aksidenteve te mundeshme, te akteve keqberese qe perfshijne burime radioaktive,

Duke mbajtur parasysh qe nje kontrolli rregullator ose menaxhim jo efektiv, jo i vazhdueshem ose i ralle ndaj burimeve radioaktive, con drejt aksidenteve serioze, akteve keqberese ose ne ekzistencen e burimeve radioaktive te humbura,

Duke qene te ndergjegjshem qe risku qe vjen nga te tilla incidente duhet te minimizohet dhe te mbrohet nepermjet zbatimit te standarteve te pershtatshme per sigurine dhe sigurimin e rrezatimeve .

Duke njohur rendesine e nxitjes se nje kulture te sigurise dhe te sigurimit tek organizatat dhe tek te gjithe individeve te angazhuar ne kontrollin rregullator ose menaxhimin e burimeve radioaktive,

Duke njohur nevojat per kontrole rregullatore efektive dhe te vazhdueshme, ne vecanti te zvogeloje cenimin e burimeve radiaktive gjate transferimit brenda dhe ndermjet vendeve,

Duke njohur qe vendet duhet te tregojne kujdesin e nevojshem ne eksportet e autorizuar, vecanerisht sepse nje numer vendesh mund te kene mungesa ne infrastrukturen e nevojshme per trajtimin e parrezikshem dhe mbrojtjen e sigurte te burimeve radioaktive, dhe qe vendet duhet te bejne perpjekje per te harmonizuar sitemet e tyre te kontrollit te eksporteve te burimeve radioaktive,

Duke njohur nevojat per pajisje teknike, duke perfshire mjetet e pershtatshme dhe personel te kualifikuar, te sigurojne menaxhim te parrezikshem dhe mbrojte te sigurte te burimeve radioaktive,

Duke mbajtur parasysh qe Standardet Baze te Sigurise per Mbrojtje nga Rrezatimet Jonizuese dhe per Sigurine e Burimeve te Rrezatimeve permbajne rekomandime per mbrojtjen ndaj ekspozimit te rrezatimit jonizues dhe per sigurine dhe sigurimin e burimeve radioaktive,

Duke mbajtur parasysh dokumentin e ANEA per Kerkesat e Sigurise lidhur me Infrastrukturen Qeveritare per Sigurine Berthamore, te Rrezatimit, te Mbetjeve Radioaktive dhe te Transportit,

Duke mbajtur parasysh dispozitat e Konventes per Njoftimin e Shpejte te Aksidentit Berthamor (1986) dhe dispozitat e Konventes per Ndhime Rastin e Aksidentit Berthamore ose te Emergjence Radiologjike (1986),

Duke mbajtur parasysh dispozitat e Konventes Konventes se Perbashket per Sigurine e Menaxhimit te Karburantit Berthamor per Sigurine e Menaxhimit te Mbetjeve Radioaktive (1997), ne vecanti ato dispozita qe lidhen me levizjen nderkufitare te mbetjeve radioaktive dhe me zoterimin, rifabrikimin dhe groposjen e burimeve te mbyllura te konsumuara,

Duke mbajtur parasysh qe edhe kur nje material radioaktiv eshte i perjashtuar nga ky Kod, mund te kete rrethana ne te cilat ai duhet te menaxhohen ne perputhje me objektivat e ketij Kodi,

Duke mbajtur parasysh rolin global te ANEA ne fushen e zonen e sigurise dhe sigurimit te burimeve radioaktive,

Duke mbajtur parasysh kategorizimin e burimeve radioaktive sipas ANEA, qe aktualisht gjendet ne TECDOC-1344 me titull „Kategorizimi i burimeve radioaktive“, por duke mbajtur parasysh qe TECDOC-1344 eshte bazuar ne efektet shendetesore deterministike dhe nuk merr plotesisht parasysh rendin e efekteve qe mund te rezultojne nga aksidente ose aktet keqberese qe perfshijne burime radioaktive, dhe

Duke mbajtur parasysh miratimin nga ana e Bordit Qeverises te aktiviteteteve lidhur me mbrojtjen nga terrorizmi berthamor qe i eshte propozuar atij ne mars 2002, duke perfshire aktivitete qe lidhen me sigurimin e materialeve radioaktive, vec materialeve berthamore,

VENDOSEN qe ky Kod i Drejtimit duhet te sherbeje si udhezues i vendeve anetare, ndermet te tjerash, per zhvillimin dhe harmonizimin e politikave, ligjeve dhe rregulloreve per sigurine dhe sigurimin e burimeve radioaktive.

PERCAKTIME

1. Per qellimet e ketij Kodi:

“autorizim” nenkupton nje leje te dhene ne forme dokumenti nga trupi rregullator per nje person fizik ose juridik, i cili ka paraqitur nje aplikim per te menaxhuar nje burim radioaktiv. Autorizimi mund te jete ne formen e regjistrimit, licenzes ose te masave kontrolluese ligjore efektive, te cilat permbushin objektivat e Kodit.

“gruposje” nenkupton vendosjen e burimeve radioaktive ne nje objekt te pershtatsheme pa mundesi terheqje ose levizje te tyre.

“burim i konsumuar” nenkupton nje burim radioaktiv, i cili nuk mund te perdoret me tej dhe nuk synohet qe te perdoret per praktiken per te cilen i eshte dhene autorizimi.

“menaxhim” nenkupton aktivitete dhe veprime administrative, qe perfshihen ne prodhimin, furnizimin, marrjen, zoterimin, ruajtjen, perdorimin, transferimin, importin, eksportin, transportin, mirembajtjen, riciklimin ose gruposjen e burimeve radioaktive.

“burim jetim” nenkupton nje burim radioaktiv, i cili nuk eshte nen kontrollin e trupit rregullator si ne rastin kur ai nuk ka qene ndonjehere nen kontrollin e rregullt ashtu dhe kur ai eshte braktisur, ka humbur, nuk eshte vendosur ne vendin e duhur, eshte vjedhur ose eshte transferuar pa autorizimin e pershtatshem.

“burim radioaktiv” nenkupton nje material radioaktiv qe eshte mbyllur plotesisht ne nje kapsule ose qe eshte i mbeshtjellur fort, ne trajte te ngurte dhe qe nuk eshte perjashtuar nga kontrolli rregullator. Ai nenkupton gjithashtu cdo material radioaktiv qe del ne rastin kur burimi radioaktiv ka rrjedhje ose eshte demtuar, por nuk nenkupton materiale te kapsuluara per gruposje ose material berthamor te ciklit te karburantit berthamore te reaktoreve berthamor dhe kerkimor.

“trup rregullator” nenkupton nje entitet, organizate ose nje sistem entitetesh ose organizatash, te percaktuara nga qeveria e vendit, qe ka autoritetin ligjor per te ushtruar kontrollin rregullator ndaj burimeve radioaktive, duke perfshire leshimin e licenzes si dhe rregullimin e nje ose me shume aspekteve per sigurine dhe sigurimin e burimeve radioaktive.

“kontroll rregullator” nenkupton cdo forme te kontrollit ose rregullimit, e zbatuar per objektet ose veprimtarine nga nje trupe rregullatore per arsye qe lidhen me mbrojtjen nga rrezatimi ose per sigurine dhe sigurimin e burimeve radioaktive.

“siguri” nenkupton masat e marra me qellim zvogelimin e mundesise se ndodhjes se aksidenteve qe perfshijne burime radioaktive, dhe duhet qe kur nje aksident i tille ndodh, te zbushe pasojat e tij.

”kulture sigurie” nenkupton bashkesine e karakteristikave dhe sjelljeve ne organizata dhe individe, te cilet vendosin qe, duke i dhene prioritet te theksuar, ceshtjet e mbrojtjes dhe sigurise te terheqin vemendjen e kerkuar nga rendesia e tyre.

“Sigurimi” nenkupton masat per te parandaluar hyrje te paautorizuara, demtim, humbje, vjedhje ose transferim te paautorizuar te burimeve radioaktive.

“kulture sigurimi” nenkupton karakteristikat dhe sjelljen ne organizata dhe individe te cilet vendosin qe ceshtjet e sigurimit te terheqin vemendjen e kerkuar nga rendesia e tyre.

“ruajtje” nenkupton mbajtjen e burimeve radioaktive ne nje objekt qe siguron ruajtjen e tyre, por me synimin qe ato mund te shvendosen prej tij.

II. FUSHEPAMJA DHE OBJEKTIVAT

2. Ky Kod zbatohet ndaj te gjitha burimeve radioaktive qe mund te zoterojne nje risk te rendesishem per individet, shoqerine dhe mjedisin qe jane burimet e referuara ne Aneksin I te ketij Kodi . Vendet duhet gjithashtu t'i kushtojne vemendje te vecante rregulloreve per burimet e tjera radioaktive potencialisht te rrezikshme.

3. Ky Kod nuk zbatohet per materialet berthamore sic percaktohet ne Konventen per Mbrojtjen Fizike te Materialeve Berthamore, me perjashtim te burimeve qe permbajne plutonium-239.

4. Ky Kod nuk zbatohet per burimet radioaktive brenda programeve ushtarake dhe te mbrojtjes.

5. (a) Objektivat e ketij Kodi synojne qe, nepermjet zhvillimit, harmonizimit dhe zbatimit te politikave kombetare, ligjeve dhe rregulloreve dhe nepermjet forcimit te bashkepunimit nderkombetar:

(i) te arrijne dhe te mbajne nje nivel te larte sigurine dhe sigurimin e burimeve radioaktive;

(ii) te parandalojne hyrjet e paautorizuara, demtimin, humbjen, vjedhjen ose transferime te paautorizuar te burimeve radioaktive me qellim zvogelimin e mundesise se ndodhjes se ekspozimit te demshme te aksidenteve nga keto burime ose perdorimin e burimeve per qellime keqberese per te shkaktuar demtime tek individet, shoqeria ose mjedisi; dhe

(iii) te zbusen ose te zvogeloje pasojat radiologjike te cdo aksidenti ose akti keqberes qe perfshijen burime radioaktive.

(b) Keto objektiva duhet te arrihen nepermjet vendosjes te nje sistemi adekuat te kontrollit rregullator te burimeve radioaktive, i zbatueshem nga faza fillestare e

prodhimit deri ne fazen e tyre te groposjes dhe te nje sistemi per rivendosjen e kontrollit ne rastin e humbjes se tij.

6. Ky Kod bazohet ne standardet nderkombetare ekzistuese qe lidhen me sigurine berthamore, te rrezatimeve, te mbetjet radioaktive dhe te transportit dhe ne kontrollin e burimeve radioaktive. Kodi synon te plotesoje standardet ekzistuese ne keto fusha.

III. PARIMET BAZE

TE PERGJITHSHME

7. Cdo vend duhet, me qellim mbrojtjen e individeve, shoqerise dhe mjedisit, te marre masat e nevojshme per te siguruar:

- (a) qe burimet radioaktive brenda territorit te tij ,ose nen juridiksionin ose kontrollin e tij, jane te menaxhuara ne menyre te parrezikshme dhe te mbrojtura ne menyre te sigurte gjate gjithe jetes se tyre te dobishme; dhe
- (b) nxitjen e kultures se sigurise dhe kultures se sigurimit ne drejtim te burimeve radioaktive.

8. Cdo vend duhet te kete vendosur nje sistem kombetar efektiv legjislativ dhe nje sistem rregullator te kontrollit per menaxhimin dhe mbrojtjen e burimeve radioaktive. Ky sistem duhet:

- (a) te percaktoje pergjegjesine kryesore per menaxhimin e sigurte dhe sigurimin e burimeve radioaktive ndaj personave te cileve u eshte dhene licenza
- (b) te zvogeloje mundesine e humbjes se kontrollit;
- (c) te perfshije strategjite kombetare per fitimin dhe rifitimin e kontrollit ndaj burimeve jetim;
- (d) te siguroje nje pergjigje te shpejte me qellim rifitimin e kontrollit mbi burimet jetim;
- (e) forcimin e komunikimit te vazhdueshem ndermjet trupit rregullator dhe perdoruesve;
- (f) te siguroje masat per zvogelimin e mundesise se ndodhjes se akteve keqberese qe perfshijne sabotimin, ne perputhje me kercenimet e percaktuar nga legjislacioni ne fuqi.
- (g) te zbusse ose te zvogeloje pasojat radiologjike te aksidenteve ose te akteve keqberese qe perfshijne burime radioaktive; dhe

(h) te siguroje permiresimin e vazhdueshem te tij.

9. Cdo vend duhet te siguroje pajisje dhe sherbim te pershtatshem per mbrojtjen nga rrezatimet, sigurine dhe sigurimin, qe te perdoren nga persona, qe jane te autorizuar per te menaxhuar burime radioaktive. Keto pajisje dhe sherbime duhet te perfshijne, por pa qene te kufizuara, nevojat per:

- (a) kerkimet per burimet qe mungojne dhe sigurimin e burimeve te gjetura;
- (b) nderhyrjen ne rast aksidenti ose veprimi keqberes qe perfshin burime radioaktive;
- (c) dozimetrike personale dhe monitorimin e mjedisit;
- (d) kalibrimin e pajisjeve monituese te rrezatimit.

10. Cdo vend duhet te siguroje qe jane marre te gjitha masat adekuate per nje trajnim te pershtatshem te personelit te trupit regullator, per agjensite e zbatimit te legjislacionit dhe organizatat e sherbimit te emergjences.

11. Cdo vend duhet te krijojte regjistrin kombetar te burimeve radioaktive. Ky regjister duhet qe minimalisht te perfshije burimeve radioaktive te Kategorive 1 dhe 2 sic pershkruhen ne Shtojcen 1 te ketij Kodi. Informacioni qe permbahet ne kete regjister duhet te jete i mbrojtur ne menyre te pershtatshme. Per te pasur nje eficence te larte ne shkembimin e informacioneve per burimet radioaktive mndermjet vendeve, ato duhet te marrin masa per harmonizimin e formateve te regjistrave te tyre.

12. Cdo vend duhet te siguroje qe informacioni lidhur me cdo humbje te kontrollit mbi burimet radioaktive ose per cdo incident me efekt potencial nderkufitar, qe perfshin burime radioaktive, t'u jepet menjehere vendeve potencialisht te ndikuara nepermjet mekanizmave te ANEA ose mekanizmave te tjera.

13. Cdo vend duhet:

(a) te nxise rritjen e shkalles se ndergjegjesimit ne industri, te profesionisteve te shendetit, te publikut dhe organizatave qeverita per sigurine dhe sigurimit e rreziqeve qe lidhen me burimet jetime; dhe

(b) te perkrahe organizatat dhe personat qe mund te ndeshin me burime jetime gjate punes se tyre (te tille si perdoruesit e skrapit dhe postet doganore) per te zbatuar programe monitoruese te pershtatshme per detektimin e ketyre burimeve.

14. Cdo vend duhet te perkrahe riperdorimin ose riciklimin e burimeve radioaktive, kur eshte praktike dhe ne perputhje me konsideratat per sigurine dhe sigurimin.

15. Cdo vend duhet, ne zbatim te ketij Kodi, t'u rikujtoje projektuesve dhe prodhuesve (si prodhuesve te burimeve radioaktive ashtu dhe prodhuesve te pajisjeve ne te cilat ndodhen burime radioaktive), furnizuesve, perdoruesve si dhe atyre qe menaxhojne burime te konsumuara, pergjegjesite e tyre per sigurine dhe sigurimin e burimeve radioaktive.

16. Cdo vend duhet te percaktoje kercenimet qe vijne nga brenda dhe te vleresoje vulnerabilitetin (shkallen e demtimit) te tij nga keto kercenimeve per llojet e ndryshme te burimeve qe perdoren brenda territorit te tij, bazuar ne mundesine e humbjes se kontrollit dhe te veprimeve keqberese qe perfshijne nje ose me shume burime radioaktive.

17. Cdo vend duhet te marre masa te pershtatshme dhe ne perputhje me legjislacionin e tij kombetar per te mbrojtur konfindencialitetin e cdo informacioni qe merret ne mirebesim bazuar ne kete Kod te Drejtimit, nga nje vend tjeter ose nepermjet pjesemarrjes ne aktivite qe kryhen per zbatimin e ketij Kodi te Drejtimit. Ne se ndonje vend jep informacion tek organizatat nderkombetare ne mirebesim, duhet te merren masat e nevojshme qe konfindencialiteti i ketij informacioni te ruhet. Nje vend qe ka marre informacion ne mirebesim nga nje vend tjeter, duhet t'a jape kete informacion tek te trete vetem me pelqimin e vendit qe ka dhene informacion. Vendet nuk duhet te japin informacione qe nuk lejohet nga legjislacioni i tyre kombetar, ose qe mund cenoje sigurine e ketyre vendeve.

LEGJISLACIONI DHE RREGULLORET.

18. Cdo vend duhet te kete legjislacionin dhe rregulloret qe:

- (a) te pershkruajne dhe te percaktojne pergjegjesite qeveritare per te realizuar sigurine dhe sigurimin e burimeve radioaktive;
- (b) te siguroje nje kontroll efektiv te burimeve radioaktive;
- (c) te specifikoje kerkesat per mbrojtjen nga ekspozimet e rrezatimit jonizues; dhe
- (d) te specifikoje kerkesat per sigurine dhe sigurimin e burimeve radioaktive dhe te pajisjeve, te cilat permbajne burime.

19. Legjislacion dhe/ose rregulloret duhet te sigurojne ne vecanti:

- (a) krijimin e nje trupi rregullator funksionet rregullatore te te cili jane efektivisht te pavarura nga funksionet e tjera ne lidhje me burimet radioaktive, te tilla si menaxhimi i burimeve radioaktive ose nxitja e perdorimit te burimeve radioaktive. Kjo trup duhet te kete autoritetin dhe karakteristikat e pershkruara ne paragrafet 20 deri 22;
- (b) masat per te mbrojtur individet, shoqerine dhe mjedisin nga efektet demtuese te rrezatimit jonizues nga burimet radioaktive;
- (c) kerkesat administrative qe lidhen me licenzimin e menaxhimit te burimeve radioaktive;
- (d) dispozitat per perjashtim nga kerkesat administrative duke i u referuar paragrafit (c) te mesiperme;
- (e) kerkesat administrative qe lidhen me njoftimin e trupit rregullator te veprimeve qe perfshijne menaxhimin e burimeve radioaktive qe mund shfaqin nje risk te madh tek individet, shoqeria dhe mjedisi;
- (f) kerkesat menaxhuese qe lidhen ne vecanti me krijimin e nje politike kontrolli adekuat, e proceduarat dhe matjet per kontrollin e burimeve radioaktive;

(g) kerkesat peri masat e sigurimit per te mbajtur, zbuluar ose shtyre hyrjen, e paautorizuar, vjedhjen, humbjen ose perdorimin e paautorizuar ose shvendosjen e burimeve radioaktive gjate te gjithe stadeve te menaxhimit;

(h) kerkesat qe lidhen me verifikimin e sigurise dhe sigurimit te burimeve radioaktive nepermjet vleresimit te sigurise dhe sigurimit, monitorimit dhe verifikimit te perputhjes dhe mbajtjes se shenimeve te pershtatshme; dhe

(i) kapacitetin per te ndermarre sanksione te pershtatshme.

TRUPI RREGULLATOR

20. Cdo vend duhet te siguroje qe trupi rregullator, i krijuar nga legjislacioni i tij, ka autoritetin per:

(a) te nxjerre rregullore dhe per te leshuar udhezimet qe lidhen me sigurine dhe sigurimin e burimeve radioaktive;

(b) t'u kerkoje atyre qe pretendojne te menaxhojne burime radioaktive qe te disponoje nje licenze dhe te paraqesin:

(i) vleresimin e sigurise; dhe

(ii) planin ose vleresimin e sigurimit

per burimin dhe/ose objektin ne te cilen burimi do te menaxhohet, nese gjykohet e nevojshme nen driten e riskut qe ai zoteron, ne rastin e sigurimit edhe vleresimin e kercentimit korrent kombetar;

(c) te marre te gjithe informacionin perkates nga aplikanti per nje licenze;

(d) te leshoje, te permiresoje, te pezulloje ose te revokojte, sipas nevojese, licenzen per menaxhimin e burimeve radioaktive;

(e) t'i bashkengjise licenzes se leshuar prej tij kushte te qarta dhe te kuptueshme, duke perfshire kushte qe lidhen me:

(i) pergjegjesite;

(ii) kompetencat minimale te operatorit;

(iii) minimumin e kritereve per projektim dhe performance, dhe kerkesat per mirembajtje per burimet radioaktive dhe per pajisjet te cilat kane burime radioaktive;

(iv) minimumin e kritereve te performances dhe kerkesat per mirembajtje per pajisjet dhe sistemet qe perdoren per te patur sigurine dhe sigurimin e burimeve radioaktive;

(v) kerkesat per procedurat e emergjences dhe linjat e komunikimit;

(vi) procedurat e punes qe duhet te ndiqen;

(vii) menaxhim dhe ruajtje te sigurte te burimeve te konsumuara, duke perfshire, kur eshte e mundeshme, marreveshje per kthimin tek prodhuesi te burimeve te konsumuara;

(viii) masat per te percaktuar ne menyre te pershtatshme, besueshmerine e individeve te perfshire ne menaxhimin e burimeve radioaktive; dhe

(ix) konfidentalitetin e informacionit qe lidhet me sigurimin e burimeve.

(f) te marre cdo informacion perkates dhe te nevojshem nga persona me nje licenze, ne vecanti nese ajo eshte garantuar nga nje vleresim i rishikuar per sigurine dhe sigurimin;

(g) t'u kerkoje furnizuesve dhe transferuesve te burimeve radioaktive ose pajisjeve qe permbajne burime radioaktive per t'u dhene marresve te gjithë informacionin perkates teknik qe te lejoje menaxhimin e tyre ne perpthje me masat e sigurise dhe sigurimit.

(h) te hyje ne objekte te ndryshme per te ndermarre inspektime per te verifikuar perputhshmerine me kerkesat e trupit rregullator.

(i) te mbikqyre zbatimin e kerkesave rregullatore;

(j) te monitoroje ose te kerkoje nga e organizata te tjera te autorizuar per te monitoruar ne pika te pershtatshme me qellim dedektimin e burimeve jetime;

(k) te sigurohet per kryerjen e veprimeve korrektuese kur burimi eshte ne kushte jo te sigurta ose i ruajtuar jo mire;

(l) te siguroje, rast pas rasti, dhenien e informacioneve qe shihen si te nevojshme, tek personat e licenzuar ose tek publiku, me qellim mbrojtjen e individeve, publikut dhe mjedisit;

(m) te lidhet dhe te koordinoje me organe te tjera qeveritare dhe joqeveritare ne te gjitha fushat qe lidhen me sigurine dhe sigurimin e burimeve radioaktive.

(n) te lidhet me trupa rregullatore te vendeve te tjera dhe me organizata nderkombetare duke nxitur bashkepunim dhe shkembim te rregullt informacioni;

(o) te vendose kritere per nderhyrje ne rast situatash emergjence;

(p) te sigurohet qe burimet radioaktive ruhen ne objekte te pershtatshme per qellime ruajtjeje;

(q) te sigurohet qe kur burimet e konsumuara ruhen per periudha te gjata kohe, objektet ne te cilat ato ruhen jane te pershtatshme per kete lloj ruajtjeje;

21. Cdo vend duhet te sigurohet qe trupi rregullator:

(a) perbehet nga persona te kualifikuar;

(b) ka burimet financiare, objektet dhe pajisjet e nevojshme per te kryer funksionet e tij ne menyre efektive;dhe

(c) eshte i afte te terheqe burime te specializuara dhe ekspertize nga agjensi te tjera qeveritare.

22 Cdo vend duhet te sigurohet qe trupi rregullator:

(a) te percaktoje procedurat qe lidhen me aplikimin per licenze;

(b) te sigurohet per marrjen e te gjitha masave per menaxhim te sigurte dhe mbrojtje te burimeve radioaktive, duke perfshir dispozitat financiare ne rastin kur burimet kthehen ne burimeve te konsumuara;

(c) te mbaje shenime te pershtatshem per personat me licenze per burimet radioaktive me tregues te qarte per llojin e burimeve radioaktive qe jane licenzuar per perdorim dhe shenime te pershtatshme per transferimet dhe groposjen e burimeve radioaktive ne fund te afatit te licenczes. Keto te dhena duhet te ruhen ne menyre te pershtatshme dhe te sigururte kundrej personave qe nuk kane autorizim per t'i pare ato ose personave te tjere si dhe te mbaje njer kopje per te gjithë te dhenat;

d) te nxise krijimin e nje kulture sigurie dhe nje kulture sigurimi ndermjet te gjithë individeve dhe organizatave qe jane te perfshire ne menaxhimin e burimeve radioaktive;

(e) te krijoje sisteme per t'u siguruar qe si burimet radioaktive ashtu dhe kontejneret e tyre te jene shenuar nga perdoruesi me shenja te pershtatshme per te paralajmeruar publikun per rrezikun e rrezatimit, dhe kur kjo nuk eshte e mundur, te pakten kontejneri te jete me shenjat perkatese;

(f) te krijoje sisteme per t'u siguruar qe zonat, ku menaxhohen burimet radioaktive jane te shenuara nga perdoruesi me shenja te pershtatshme per te paralajmeruar per punonjesit ose publikun per rrezikun e rrezatimit;

(g) te krijoje sisteme per t'u siguruar, sa here qe eshte e mundeshme, qe burimet radioaktive jane te indentifikueshem dhe te gjurmueshem, dhe kur kjo nuk eshte e mundeshme, te sigurohet per ekzistencen e proceseve alternative per identifikimin dhe gjurmimin e tyre;

(h) te sigurohet qe kontrollet e inventarit kryhen ne intervale te rregullta nga persona te autorizuar;

(i) kryen si inspektime te njoftuara paraprakisht ashtu dhe te befasishme me nje shpeshtesi te pershtatshme qe mban parasysh performancen e shkuar dhe riskun qe paraqesin burimet radioaktive;

(j) ndermerr veprime sonduese per te pare perputhjen me kerkesat regullatore;

(k) sigurohet qe parimet dhe parimet rregullatore jane adekuate dhe te vlefshme, duke marre parasysh eksperiencen e punes si dhe standartet dhe rekomandimet nderkombetare.

(l) kerkon raportime te shpejta nga personat e licenzuar ne rastin e humbjes se kontrollit dhe per incidentet qe lidhen me burimet radioaktive;

(m) jep udhezime ne nivele te pershtatshme te informimit, instruksione dhe trajnim per sigurine dhe sigurimin e burimeve radioaktive dhe per pajisjet dhe objektet ne te cilat jane vendosur, tek prodhuesit, furnizuesit dhe perdoruesit e burimeve radioaktive;

(n) u kerkon personave te autorizuar per te pregatitur planet e emergjence;

(o) eshte pregatitur ose ka percaktuar dispozita per te zbuluar dhe vendosur kontrollin e pershtatshem mbi burimet jetim si dhe te trajtoje emergjencat radiologjike dhe ka percaktuar plane dhe masa te pershtatshme te reagimit;

(p) eshte i pregatitur persa i perket burimeve jetim qe e kane origjinen nga brenda vendit per te ndihmuar ne marrjen e informacionit teknik qe lidhet me menaxhimin e sigurise dhe sigurimit te tyre.

IMPORTI DHE EKSPORTI I BURIMEVE RADIOAKTIVE

23. Cdo vend i perfshire ne import-eksportin e burimeve radioaktive duhet te ndermarre hapat e pershtatshem per t'u siguruar qe transferimet qe jane kryer ne perputhje me dispozitat e Kodit dhe qe transfertat e burimeve radioaktive te Kategorive 1 dhe 2 te Aneksit 1 te ketij Kodi realizohen vetem nepermjet njoftim paraprak nga vendi eksportues dhe te kete marre miratimin e vendit importues ne perputhje me ligjet dhe rregulloret e tij perkaterse.

24. Cdo vend qe synon te autorizojë importin e burimeve radioaktive te Kategorive 1 dhe 2 te Aneksit 1 te ketij Kodi duhet te miratoje importimin e tyre vetem nese marresi ka autorizim per marrjen dhe zoterimin e burimit ne perputhje me ligjet kombetare dhe kur vendi ka kapacitetet e pershtatshme teknike dhe administrative, mjetet dhe strukturat

regullatore qe nevojiten per t'u siguruar qe burimi do te menaxhohet ne perputhje te plote me dispozitat e ketij Kodi.

25. Cdo vend qe synon te autorizojë eksportin e burimeve radioaktive te Kategorive 1 dhe 2 te Aneksi 1 te ketij Kodi, duhet te miratoje eksportimin e tyre vetem nese eshte i bindur, me sa te jete e mundur, qe vendi marres ka persona te licenzuar per te marre dhe zoteruar burimin dhe ky vend i ka te gjitha kapacitetet e pershtatshme teknike dhe administrative, mjetet dhe strukturat regullatore qe nevojiten per t'u siguruar qe burimi do te menaxhohet ne perputhje te plote me dispozitat e ketij Kodi.

26. Nese kushtet e paragrafeve 24 dhe 25 lidhur me nje import ose eksport te vecante nuk mund te plotesohen, ky import ose eksport mund te autorizohet ne kushte te vecanta me pelqimin e vendit importues, nese behen pregatitje te vecanta eshte bere per t'u siguruar qe burimi do te menaxhohet ne kushtet e sigurisedhe te sigurimit.

27. Cdo vend duhet te lejojë rifutjen brenda territorit te tij te burimeve te konsumuara, nese ne kuadrin e legjislacionit te tij kombetar, ai ka pranuar qe burimi do te rikthehet te prodhuesi i autorizuar per menaxhimin e burimeve te konsumuara.

28. Cdo vend, i cili autorizon importin ose eksportin e burimeve radioaktive duhet te ndermarre hapat e pershtatshem per t'u siguruar qe nje import ose eksport i tille te kryhet ne perputhje standartet perkatese nderkombetare ekzistuese, qe lidhen me transportin e materialeve radioaktive.

29. Transporti i burimeve radioaktive permes teritorrit te nje vendi ose kalimit tranzit, ndonese nuk eshte subjekt i procedurave te licenzimit qe pershkruhen ne paragrafet e mesiperme 24 dhe 25, duhet te kryhet ne perputhje me standartet perkatese nderkombetare ekzistuese qe lidhen me transportin e materialeve radioaktive, duke treguar kujdes te vazhdueshem per mbajtjen e tij nen kontroll gjate gjithe procesit te transportit nderkombetar.

ROLI I ANEA

30. ANEA duhet :

(a) te vazhdoje mbledhjen dhe shperndarjen e informacionit per ligjet, regulloret dhe standartet teknike qe lidhen me menaxhimin e sigurve dhe mbrojtjen e sigurve te burimeve radioaktive, te zhvilloje dhe vendose standarde perkatese teknike dhe te siguroje zbatimin e ketyre standardeve me kerkese te ndonje vendi, ndermjet te tjerash, duke keshilluar dhe ndihmuar ne te gjithe aspektet e menaxhimit te sigurve dhe te mbrojtjes se sigurve te burimeve radioaktive;

(b) te shperndaje kete Kod dhe informacionin qe lidhet me te; dhe

(c) te zbatoje ne vecanti, masat e miratuara nga organet e saj vendimmarrese.

SHPERNDARJA E KODIT

31. Cdo vend duhet, me sa te jete e mundur, te informoje personat e perfshire ne menaxhimin e burimeve radioaktive si ne industri, ne sherbimin shendetsor, ne organizatat qeveritare dhe publikun e gjere, per masat qe ai ka marre ne zbatimin e ketij Kodi, si dhe duhet te siguroje shperndarjen e ketij informacioni.

ANEKSI I: LISTA E BURIMEVE QE MBULOHEN NGA KODI

Kategoria 1 e burimeve, nese nuk eshte menaxhuar ne menyre te sigurte ose nuk eshte mbrojtur ne menyre te sigurte, mund te shkaktoje demtime te perhershme tek personi qe i perdor ose ka qene ne kontakt me to per me shume se disa minuta. Do te ishte me pasoja vdekjepruresse qendrimi afer nje sasie materiali te pambrojtur per nje periode nga disa minuta deri ne nje ore. Keto burime perdoren vecanerisht ne praktika te tilla si gjeneratorët me burim radioaktive, rrezatuesit e fuqishem dhe burimet e radioterapise.

Kategoria 2 e burimeve, nese nuk eshte menaxhuar ne menyre te sigurte ose nuk eshte mbrojtur ne menyre te sigurte, mund te shkaktoje demtime te perhershme tek personi, qe i mban ose ka qene ne kontakt me to per nje kohe te shkurter (minuta deri ne ore) . Do te ishte me pasoja vdekjepruresse qendrimi afer nje sasie materiali radioaktiv te pambrojtur per nje periode nga disa ore deri ne disa dite. Keto burime perdoren vecanerisht ne praktika te tilla si radiografia industriale gama, brakiterapia me fuqi doze te larte dhe me fuqi doze te mesme.

Kategoria 3 e burimeve, nese nuk eshte e menaxhuar ne menyre te sigurte ose nuk eshte mbrojtur ne menyre te sigurte, mund te shkaktoje demtime te perhershme tek personi, qe i mban ose ka qene ne kontakt me to per me shume se disa ore. Do te ishte me pasoja vdekjepruresse, ndonese me mundesi te pakta, qendrimi afer nje sasie materiali radioaktiv te pambrojtur per nje periode nga disa dite ne disa jave. Keto burime perdoren vecanerisht ne praktika te tilla si sondat fikse industriale qe kane burime me aktivitet te larte (si p.sh. ne nivelmatesat, sondat e konvejerëve, trashesimatesat) dhe kontrolli i puseve te cpimit.

Tabela I tregon kategorizimin sipas nivelit te aktivitetit per radionuklidet qe perdorn me gjeresisht. Ato jane bazuar ne vleren D, e cila percakton nje burim te rrezikshem d.m.th. nje burim, i cili duke qene jasht kontrollit mund te jape ekspozime te larta dhe te mjaftueshme per te shkaktuar efekte deterministike. Nje liste me e plote e radionuklideve dhe e niveleve perkatese te aktivitetëve per cdo kategori si dhe nje dhe nje shpjegim m i plote persa i perket vleres se D mund te gjendet ne TECDOC-1344 , i cili jep metodologjine e mbeshtetur, qe mund te zbatohet per radionuklide qe nuk jane ne liste. Perdorimet e burimeve tipike jane treguar me siper vetem per qellime ilustrimi.

Perverc ketyre kategorive, vendet duhet ti kushtojne kujdes te vecante burimeve radioaktive qe konsiderohen nga to se kane mundesi te shkaktojne pasoja te papranueshme nese perdoren per qellime keqberese si dhe grumbullimit te burimeve me aktivitet me te ulet (sic percaktohet ne TEC-DOC 1344), te cilat duhet te menaxhohen ne baze te parimeve te ketij Kodi.

TABELA I. AKTIVITETET QE I KORRESPONDOJNE PRAGJEVE TE KATEGORIVE

Radionuklidi	Kat	1	Kat	2	Kat	3
	1000xD		10xD		D	
	(TBq)	(Ci) ^a	(TBq)	(Ci) ^a	(TBq)	(Ci) ^a
Am-241	6E +01	2E +03	6E -01	2E +01	6E -02	2E +00
Am-241/Be	6E +01	2E +03	6E -01	2E +01	6E -02	2E +00
Cf-252	2E +01	5E +02	2E -01	5E -00	2E -02	5E -01
Cm-244	5E +01	1E +03	5E -01	1E +01	5E -02	1E +00
Co-60	3E +01	8E +02	3E -01	8E +00	3E -02	8E -01
Cs-137	1E +02	3E +03	1E +00	3E +01	1E -01	3E +00
Gd-153	1E+03	3E +04	1E +01	3E +02	1E +00	3E +01
Ir-192	8E+01	2E +03	8E -01	2E +01	8E -02	2E +00
Pm-147	4E +04	1E +06	4E +02	1E +04	4E +01	1E +03
Pu-238	6E +01	2E +03	6E -01	2E +01	6E -02	2E +00
Pu-239 ^b /Be	6E +01	2E +03	6E -01	2E +01	6E -02	2E +00
Ra-226	4E +01	1E +03	4E -01	1E +01	4E -02	1E +00
Se-75	2E +02	5E +03	2E +00	5E +01	2E -01	5E +00
Sr-90(Y-90)	1E +03	3E +04	1E +01	3E +02	1E +00	3E +01
Tm-170	2E +04	5E +05	2E +02	5E +03	2E +01	5E +02
Yb-169	3E +02	8E +03	3E +00	8E +01	3E -01	8E +00

Au-198*	2E +02	5E +03	2E +00	5E +01	2E -01	5E +00
Cd-109*	2E +04	5E +05	2E +02	5E +03	2E +01	5E +02
Co-57*	7E +02	2E +04	7E +00	2E +02	7E -01	2E +01
Fe-55*	8E +05	2E +07	8E +03	2E +05	8E +02	2E +04
Ge-68*	7E +02	2E +04	7E +00	2E +02	7E -01	2E +01
Ni-63*	6E +04	2E +06	6E +02	2E +04	6E +01	2E +03
Pd-103*	9E +04	2E +06	9E +02	2E +04	9E +01	2E +03
Po-210*	6E +02	2E +03	6E -01	2E +01	6E -02	2E +00
Ru-106*	3E +02	8E +03	3E +00	8E +01	3E -01	8E +00
Tl-204*	2E +04	5E +05	2E +02	5E +03	2E +01	5E +02

* Keto radionuklide kane shume pak mundesi per t'u perdorur ne nje burim radioaktiv individual me nivele aktiviteti qe do te mund t'i vendosnin ata ne Kategorine 1, 2 dhe 3 dhe si pasoje nuk do te jene objekt i paragrafeve qe lidhen me regjistrin kombetar (11) ose te paragrafeve qe lidhen me kontrollin e importit dhe eksportit (23 deri 26).

^a Vlerat e para te perdorura jane dhene ne TBq. Vlerat ne Kyri jane dhene per perdorim praktik dhe jane rumbullakosur pas konvertimit.

^b Problemet qe lidhen me kritikesine dhe garancite duhet te mbahen parasysht per shumezimin e D.